

Տարեկան 10 րոպեի, վեց ամիսը՝ 6 րոպեի, երեք ամիսը՝ 3 ր. 50 փ.
ամիսը՝ 1 ր., հասույթ՝ 5 փ.
Բաժանորդ գրեւած են Թիֆլիսում միմիայն իմպրեսարոսները:

Խմբագրութեան հասցեն՝ Тифлисть. Редакция „Норъ-Даръ“
կամ Tiflis Rédaction „Nor-Dar“.

Խմբագրութիւնը բաց է ամէն օր (բացի տօն օրերէն) ժամը 9-ից
մինչև 2-ը: Ծայտարարութիւններ ընդունուած են առնչ լեզուներով:
Ծայտարարութիւններ ըստին 2 փ., իրկաններ համար կրկնապատիկ

ԲՈՂԱՆԻՍԿԱՌԻԹԻՒՆ

Եւրոպայի քաղաքական գրութիւնը-1.
Առաջին քայլեր:
Թրքական գործերը:
Անշարժ հոգեւորականութիւն:
Քրոնիկոսն.— Համակրիկ 25-ամ.
հակ. Վարդան Սուլթանեան: Գեներալ
Ալեքսանդր Էնդհանուր քաղաքային հի-
ւանդանոց: Նոր թատրոն: Նոյստ Ժը-
լակ. զարգացնելով Խմբիքները առեալի
մենակամաւ: Մեշտուազի ընտրութիւնը:
Քաղաք. արհեստ. ուսումն. տեսչի պաշ-
տօնը: Ս. Էնդհանուր: Մեծ-Հարաքիլի-
սայից: Մերկից:
Մամուլի շուրջը:
Մատենադարանութիւն:
Թիֆլիսի թիւնները: Ս. Էնդհանուր.
Նամակ Գարեգինաւանից.— Թաւրիզ:
Քաղաք. աղակաւն.— Անգլիոյ Իսա-
կան:
Հեռագրի ներքին:
Քաղաք. աղակաւն.— Գոհար:
Մանկ. ծանօթ:
Տեղեկատու:
Յայտարարութիւններ:

ԵՐԹՈՂԱՆԻՍԿԱՌԻԹԻՒՆ

ԹԻՖԼԻՍ

I

Մինչև վերջերս քաղաքական աշ-
խարհը համոզուած էր, որ եթէ
1875-ին Վերմանիան չկարողացաւ
յարձակուի գործել Փրանսիայի վր-
այ, ապա այդ միայն Ռուսիայի
չնորհիւ: Սակայն նորերս անգլիա-
կան աղբիւրներից քաղուած վաւե-
րաթղթերով հաստատուեց, որ Անգ-
լիան ևս համաձայնած չէր միայն-
պիսի յարձակման:

Այդ նոր յայտնութիւնն ընդդի-
րով, արմատական թերթերը կար-
ծում են որ Փրանսիան նոյնքան
կրակաւորաբար պիտի լինի Անգլիա-
յին, որքան և Ռուսիային մի նոր
Սեպտից ազատուելու համար: Այդ
մասին հակադարձական թերթերը
խորհուրդ են տալիս Փրանսիայի
ներկայ զինվարաբնակիչ շրջա-
նային լինել, աշխատել անհնգելով
կանտակարն տնէնքերը, որպէսզի այդ-
պիսով մի օր կարողանան արգելա-
փակել Անգլիայի իրական բարե-
կամութիւնն ընդգրկել լատիւ գեր-
մանականութեան:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳՈՀԱՐԻ ՄԱՆԵԱԿ

(Գի. գր Մոպսսանից)

Եթէ ժամին մօտ ամուսինը վերա-
դարձաւ նա ոչինչ չէր գտել, բայց ա-
րել էր ամեն բան ինչ որ կարող էր.
նա եղել էր ոտակաւնաւոր պահակա-
նոցում, լրագրի խմբագրատնիսում,
յայտարարութիւն տալու համար և կա-
ռասկանութեան պարագային ընկե-
րութիւնների գրասենեակներում.— վեր-
ջագէտ ամեն անգ որտեղ որեւէ յայտ կա-
րող էր լինել:

Հետեւեալ ամբողջ օրը տիկին Լուա-
զէլը այդ սարսափելի պատահարի եր-
կնից շատ լարուած գրութեան մէջ
էր:

1) Վերջ տես Շոք-Գարը № 195.

Փրանսիական մամուլն այժմ ա-
ւելի քան երբէք իւր ուշադրութիւ-
նը դարձրել է արտաքին ինդիւի-
ւի վրայ: Անգլիայի կեանքի մէջ տե-
ղի ունեցած որ և է փափոխութիւն
անհնգաբնակի չի մնում փրանսիա-
կան ժողովրդի համար: Որովհետեւ
Անգլիայում յուզուող ներքին խնդ-
րները շատ անգամ իրենց հա-
կահարուածն են ունեցել արտաքին
ինդիւիւնների և արտաքին յարաբե-
րութիւնների վրայ, ուստի վերջերս
փրանսիական մամուլն առանձին
ուշադրութիւն դարձրեց անգլիական
ազատամիտ կուսակցութեան մէջ տե-
ղի ունեցած փոփոխութեանց վրայ:
Էնդհանուր առմամբ լուրջ Ռոպրերի
հրաժարումը ըստ ամենայնիւ հասկե-
կի կրեց փրանսիական մամուլին: Ա-
մենք էլ համոզուած են որ ազա-
տամիտների նախկին պարագլու-
խաւոր իրաւունք սնւել. որով-
հետեւ եւրոպական պետութիւնների
ներկայ համայնքում մէջ անգլիա-
նոցիւն թրքական գործերում
նշ միայն ընդհանուր Եւրոպայի հա-
մար, այլ նոյն իսկ Անգլիայի հա-
մար: Եւրոպան ցանկանում է խա-
ղաղութիւն, ուստի որ և է միջա-
մատութիւն թրքական գործերի առ-
թիւ հաւաքական պիտի լինի և ոչ
թէ մտնակի: Բայց աչքի առաջ ըն-
կելով թրքական կառավարութեան
անուղղաւ ընթացքը, փրանսիական
մամուլը կարծում է, որ այդ միջա-
մատութիւնը որեւէ ձեով վաղու-
անհաւանաւ պիտի դառնայ, նոյն
իսկ Եւրոպայի հանգստութեան տե-
սակաւոր:

Զնայելով որ լուրջ Ռոպրերին վը-
րաւոր կերպով բացատրել էր իւր
հրաժարման պատճառը, այնուամե-
նայնիւ փրանսիական պատգամաւոր-
ների ժողովի անգամներից մինը,
որ յայտնի դիրք ունի արտաքին
ինդիւիւնների բանակցութիւններին մէջ,

Երեկոյան ամուսինը եկաւ կուշ ե-
կած և զէքը դժգոնած. ամբողջ օրը
որեւէ հետք չէր կարողացել գտնել:

— Գրիլը ընկերուհուդ, — ասաց նա
արմուծեալ, — որ մանեակի կողքէք
կոտրել ես ու տուել ես անհագործին
չինելով, իսկ մենք ժամանակ վատա-
կելով կարող կըլինինք մի կերպ անել:
Մատիւլան գրեց այդ ամուսնու թե-
լաղրութեամբ:

Մի շարքի անցնելուց յետոյ Լուազէլ
ամուսինները ամեն յայտ կարեցին: Գարձ
միջոցում հինգ տարով ծերացած Լուա-
զէլը յայտնեց կնոջը՝ որ նա որոշել է
կորցրած գոհարների փոխարէն ուրիշ-
ները որոնել: Միւս օրը նրանք վերջ-
նելով կորցրած մանեակի պատեանը
գնացին այն անհավաստի մօտ, որի
ազգանունը պատեանի ներքը գրուած
էր: Անհավաստի իւր գրքերում որոնե-
լուց յետոյ տաց:

— Տիկին, ես չեմ ծախել այդ մանեակ-

կարծիք է յայտնել որ պատա-
մանների պարագլուխ հրաժարման
խոսքի շարժառիթը ոչ թէ Անգ-
լիայի տնտես միջամտման ինդիւի-
ւի էր, որով, մի ինդիւի, որի պատճա-
ռաւ, իբրեւ թէ, ընդհանրման մէջ էր
գտնուում իւր միւս կուսակցների,
գլխաւորապէս պ. Գալաքստի հետ,
այլ այն որ նա մինչդեռ առանց
կատարել թշնամի լինելով Փրան-
սիային, մտադրուած էր յարկի ե-
ւտոյիտական դաշնակցութեանը և
ապա յարձակուի Փրանսիայի վրայ,
այժմ, վերջին գէպերը պատճառով,
սա ստիպուած էր բոլորովին հա-
կառակ քաղաքականութեան հետեւի:
Լուրջ Ռոպրերին համոզուած է եղել
իրեւ թէ, որ այսուհետ Ռուսիայի
հետ միացեալ Փրանսիային գէտ
գնել անկարելի է, ուստի հարկա-
ւոր էր փոխադարձ զինուորութիւն ա-
նել և յարկի Փրանս-Ռուսական դաշ-
նակցութեանը: Բայց որովհետեւ հա-
կառակ լուրջ Ռոպրերին այդ նոր
չըրափոխութեան լուրջ Սոլորբրին
գեռ հետեւում էր առաջին քաղաքա-
կանութեանը, ուստի ապագայ պա-
տախտաւորութիւնից դիւր մնա-
լու համար նա պատշաճ էր հա-
մարել հրաժարուի. որովհետեւ որ-
քան որ պաշտօնից դուրս, այնուա-
մեայնիւ ընդգիծակալ կուսակցու-
թեան պարագլուխ նայրան բարո-
յական և իրական պատախտաւոր-
ութիւն ունի պետական գործերի
նկատմամբ, որքան որ կառավարու-
թեան իրական վարիչ անգամները:

Երկուց կրելով, որ մի գուցէ
թրքական ինդիւի կարճնելով, ապա-
տամիտները յաջակին տալով իր
ինդիւի և այդպիսով կառավարու-
թեան զին իրենց ձեռքն առնեն,
որի տնիւնական հետեւեքն պիտի
լինէր միջադպրային բարոյութիւնների
յառաջացումը, տեղույս կառավար-
չական լրագրիւրը կարծում է ինչ,
որ այդ ինդիւի Անգլիայում կ'ըլէ

կը. ինչնից գնել են միմիայն պատեա-
նը.— պատախտանեց: Այն ժամանակ
մարդ ու կին, վշտից ու յոգնածութիւ-
նից հիւանդացած, սկսան թափառել մի
անհավաստի միւսի մօտ, որտեղով
մի մանեակ՝ որը փոքր է խաւէ կորածի
նմանութիւնն ունենալ:

Պաշէ Ռոպրու գտնուած խանութնե-
րից մէկում նրանց հետազոտութիւնե-
րը յաջողութեամբ պսակուեց. վերջագէտ
նրանք գտան նման մի մանեակ, բայց
գնահատեցին քառասուն հազար ֆրանկ:
Այնուամենայնիւ խոստացան երեսուն
վեց հազար ֆրանկով զիջանել:

Լուազէլ ամուսինները պայմանաւ-
որելով անհավաստի հետ, ինդիւիցին
որ մինչև երեք օր չծախի, իսկ եթէ
մինչև փետրուարի վերջը կորցրած մա-
նեակը գտնուի, այն ժամանակն ապա-
տուր է յետ վերցնել իւր ծախածը և
բեռուեցնել հազար ֆրանկով:

Լուազէլը հօրից ժառանգութիւն էր

հետադիմ չառաչել, գէթ առայժմ
ժանր հետեւեք չի կարող տնենալ:
Անգլիայից յետոյ, այժմ այս
երկրի ուշադրութիւնը ուղղուած
է գէպի Գերմանիան:

«Hamburger Nachrichten»-ի հյա-
տարկած յայտնութիւնները վեր-
ջին աստիճանի գրագեղեցիկ են ֆը-
րանսիական մտերմ: Յիշեալ թեր-
թի տակով ֆրանս-ռուսական դաշ-
նակցութիւնը տեղի է ունեցել մի-
այն պ. Գալաքսի թուով թուով թեան
պատճառով: Նա ոչ միայն չէ կա-
ղաղացիկ ըստ պատշաճին հետեւի
իշխ. Բիւմարիկի զծաղրած քաղա-
քականութեանը, այլ այնքան ան-
խոհեմ է գտնուել, որ սկսել է մեղ-
մարար վարուել լիհայիների հետ:
Լիհայիներին խրախուսելով նա ուղ-
ղակի հակառուսական ձգտումներ
է ցոյց տուել: Մի հանգամանք որ
բոլորովին վերաբերէ է եղել Ռու-
սիայի համար: Պ. Կալաքսիին, այդ
լրագրի տակով, այնքան աղիկար և
անհեռաւոր է գտնուել որ չէ կա-
րողացիկ իշխ. Բիւմարիկի Ռուսիայի
հետ կերած ծածուկ համաձայնու-
թիւնը վերանորոգել: «Hamburger
Nachrichten»-ի տակով, մինչև 1890-ը
Գերմանիայի և Ռուսիայի միջև մի
ծածուկ համաձայնութիւն է եղել, որի
հիման վրայ նրանցից իւրա-
քանչիւրը բարեացարկում չէր ար
պիտի պահուներ, երբ միւսը յան-
գիման ենթարկուէր:

Ս. ՍԱՊԱՆ-ԳԻՐԻԱՆ

Պոթի, 28 հոկտ.

ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՅԼԵՐ

Մենք այս օրերս հազարեցեցեք, որ
Պոթիի թուրքաց զեական Միւնիւր-բէլը
ֆրանսիական արտաքին գործերի մի-
նիստը պ. հանտոյին հազարեցի էր,
թէ սուլթանն ինչ միջոցներ է կար-
գաղել ձեռք առնելու, որպէսզի զիւր-
նով առաջին բաւարարութիւնը տուած
լինի Եւրոպայի պահանջներին, և ընդ-
նմին առաջ էինք բերել այդ միջոցները,

ստացել իբրեւ սեպհակաւորութիւն տա-
նութ հազար ֆրանկ, իսկ մնացած գու-
մարը պէտք էր պարտք անել: Եւ նա
սկսեց պարտք վերցնել, մէկից ինդրեց
հազար ֆրանկ, միւսից հինգ հարիւր, մի
տեղ հինգ լուիդր, մի ուրիշ տեղ երեք
և այլն: Հարկադրուած էր իրեն համար
ամենամանկապատ, ամենամանկ պայման-
ներին համաձայնել և գնահատել վաշ-
խառնների ու տոկոսով փող տուողների
հետ գործ ունենալ: Աստահանալով իւր
անուան վրայ, նա խողում էր, իւր գո-
լութեան ապագային հետ, բայց միևնոյն
ժամանակ չէր կորող չգալ և վախենալ
իրեն սպառող դժբան աղբատութիւնից,
բոլոր այն զրկողութիւններից և բարո-
յական տանջանքներից, որոնք սպառ-
նում էին նրան: Այդ գրութեան մէջ էր
նա այն պահուն, երբ անհավաստի
մօտ գալով համբեց նրա առաջ երե-
սուն և վեց հազար ֆրանկը, առաւ
նրանից նոր մանեակը:

որոնք բաղկացած են 9 կէտից (տե-
ւեր-Գարը № 194): Լուստեաները այդ
բանը նշան են համարում, որ սուլթա-
նը իբր թէ այս անգամ մտադիր է
լուրջ ուշադրութեան առնել պետու-
թիւնների պահանջը ռեֆորմների վե-
րաբերմամբ և թայ շտապ պիտի, որ նոր
կոտորածներ ու բռնութիւններ լինին
հայերի դէմ:

Տայ Աստուած, որ լուստեաները չը-
սկաւորեն, բայց մինչև որ գործը չօ-
շափելի կերպով չերկայ, ոչ որ իրա-
ւունք չունի հաւատարմ թրքական խոս-
տումներին, որոնց արժէքը անթիւ ան-
գամ փորձուած է:

Սակայն լուստեանութիւն է թո-
ղի ոտակաւնութեան միմիայն նազըմ-
փաշայի արձակումը: Թրքական ամե-
նախախտաւ ռեֆորմ մէջ, ուր մի օրում
միևնոյն միմիայն կարող է ըստն ան-
գամ արձակուել և նորից պաշտօնի կո-
չուել, նազըմ-փաշան միակ միմիայն
էր, որ երկուր ժամանակ կարողացաւ
գիմանալ իւր պաշտօնի մէջ, շարունակ
լուստեանութեան մէջ պահելով
սուլթանին դէպի ինքը: Նրա արձա-
կումը եղել է հետեւեալ կերպով, որը
մի կատարեալ կորիւղ է:

Հոկտեմբերի 24-ին (նոյեմբերի 6-ին)
առաւօտեան նազըմ փաշան հրաման է
տալուով գնալու սուլթանի պալատը:
Պալատում նրան ընդունում է սուլթա-
նի սերկի Իզեթ բէլը, որը հաղորդում
է նրան, թէ սուլթանը խիստ գոհ է
իւր գործունէութիւնից: Երբ այնուհետեւ
նազըմ-փաշան վերադառնում է մի-
նիստութիւնը, նրա մօտ է գալիս պա-
տաւականներից մէկը և հաղորդում է
նրան, թէ սուլթանը, ի նշան իւր ա-
ռանձին հաճութեան, աւելացրել է նը-
րա ուժիկը: Նազըմ-փաշան հրճուած է,
բայց այդ հրճուանքը երկար չէ շարու-
նակում. մի ժամից յետոյ գալիս է մի
ուրիշ պալատական և յանձնում է նրան
իւր արձակման հրամանը:

Նազըմի տեղ ոտակաւնութեան մի-
նիստը նշանակուած է Զեֆիլ-բէլը. Զե-
ֆիլը ծագումով ասորի է և ազատա-
մբտի անունն ունի: Մինչև ոտակաւնու-
թեան միմիայն գառնալը, նա վճառ-
եւել զատարանի նախագահ էր և նա-
խագահում էր հայկական նահանգների
մէջ ռեֆորմները մտցնելու համար կաղ-
մուած յանձնաժողովի նիստերին: Վեր-
ջին պաշտօնը նա պահում է: Իւր ժա-

Իսկ երբ տիկին Լուազէլը մանեակը
տարաւ ընկերուհու մօտ, վերջինս սառ-
նութեամբ նկատեց:

— Վատ չէր լինիլ եթէ վաղուք բե-
րէիք, որովհետեւ կարող էր պատահել
որ ինձ ևս հարկաւորուէր մանեակը:

Բայց և այնպէս անկիւն Փորեաթիւնը
պատեանը բաց չարեց և այդ հանգա-
մանը ըստ ընկերուհուն մեծ շփոթ-
մունք պատճառեց. «Ն... եթէ նա նը-
կատէ որ փոխուած է, արդիւր ինչ կը-
մտածի, ինչ կասի...: Երանի թէ զոյգ
չանուանին իրեն:

Ջուտով տիկին Լուազէլը ծանօթացաւ
չունեւորների դարձուելի կեանքի բոլոր
մանրամասնութիւններին հետ, բայց և
այնպէս նա, բոլորովին անպատեւելի կեր-
պով, հերոսաբար հաշտուեց իւր վիճակի
հետ: Ահազին պարտքը պէտք էր վճարել,
և նա վճարեց որ կրկնաբար: Անհաւանա-
ն էր դայեանի հեռացնել, բնակարանը
փոխել և վարձել իւր ձեռքի պէս մի սենեակ:

մանակին նա Ստան էր ուղարկուած քննելու համար այնպիսի կոտորածներ լի պատճառները, և նրա գեղացիները, ինչպէս տեսնուի, բաւական անապատ սպառնալիք էր կողմուած: Իսկ նոր պաշտօնին մէջ մանկուով, զեֆիլի բէլը ամենից առաջ վերադարձնել է ուստիականութեան միջնորդութեան մէջ եղած դատական քննիչները պաշտօնը, յայտարարելով, որ այդ պաշտօնը ոչ թէ օտարականութեան արժանի է համարուած նաեւ այն իրողութիւնը, որ նրա ուստիականութեան միջնորդը նշանակուելուն պէս հայկական և ինքնուրուի գումարութիւններին մասին լուրերը դադարեցան, մինչդեռ արեւելեան հարուստ երեւակայութեան տէր նազըմ-փաշայի օրօք ուստիականութիւնը ամեն մի ժամուսն առնուողը երբեք դատարանութեան հետք էր գտնուում:

Գարձալ նոյն լատուսները յոյս ունեն, որ նազըմ-փաշայի արձակուումը առաջին քայլը կրկին թուրքաց բարձր վարչութեան կողմութեան մէջ բարեկարգութեան մտայնութեան պաշտօնատար անձերի նկատմամբ: Սակայն, ինչպէս հաղորդուած է, Գ. Պոլսում վերջերս լուրեր են տարածուած, թէ միջնորդութիւնը պիտի փոխուի: Ամենից առաջ խիստ խախտուած է համարուած ներքին գործերի միջնորդ Մեմուտ-փաշայի դրութիւնը, որից զգուշ են ոչ թէ միայն պետութիւնների դատարանները, այլ և թուրքերը: Անցյալները մի թուրքերէն պատկեր էր բանուած, որը հետեւեալն է տեսնուած Մեմուտ-փաշայի մասին: «Բոլ, որը Ամասիայի սուրբ միակիցութեան իրաւունքի թանկագին գործը: Ծովային միջնորդը հասնում էր նոյնպէս աստիճանի մէջ: Եւ նոյնպէս մեծ վերելքի փոխման մասին և այդ կարեւոր պաշտօնին համար, տեսնուած է, որ Մուսթաֆա կամ Բեհմուդ փաշան: Սակայն մինչև այժմ փաստերը ցոյց են տալիս, որ մեծ վերելքը դեռ ևս վայելու է սուլթանի բարեհաճութիւնը: Օրինակ, այս օրերս սուլթանը ասել էր նրան, թէ իսկ ուստիականութեան իրաւունքը 2,400 ոսկու է: Եւ ողորմաբար իսկ իսկ, ճիշտ է, փոքր ինչ առաջնական բնութեան իրաւունքը, բայց չլքեց է մոռանալ, որ հասարակ զինուորին հետ մեծ վերելքն էլ արդէն մի քանի ամիս է, որ ուստիականութեան մասին է:

ԹՐԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

Անցյալ տարեկան արձակուոյթները «Times» լրագրի Գ. Պոլսի թղթակիցը հաղորդում է, որ անցյալ տարեկան կառավարութիւնը պետութիւններին մի քանի առաջարկութիւններ է արել թրքական գործերի վերաբերմամբ: Թէ ինչ են այդ առաջարկութիւնները, առ այժմ յայտնի չէ:

Այդ ժամանակուանից ահա նա ծանօթացաւ տնտեսական և խոհարարական աղտոտ աշխատութիւնների հետ: Ինչ գործ առնու, որ նա ստիպուած չէր անելու, նա ինչն էր լուսնում ամանները իւր վարչական և երկրագործական կողմից, իսկուստ պղնձներին բռնելով, լուսնում էր ճիւղաւորել, չափելներ, լաթեր, որոնց թուրքի վրայ փոխելով չորացնում էր: Ամենայն տեսակ լուսնների կողմից ջրերը ինչն էր դէն ամուսն և մարտը ջուր բերում վերեւ, իսկ այդ անելու ժամանակ սանգուզներին համարեա իւրաքանչիւր տարեկանում շունչ քաշելու համար կանգ էր առնում: Պէտք էր տեսնել, թէ ինչպէս նա հասարակ զինուորին պէս հաշուում, զարկելով թիւր անցում, գնում էր մասնաճարհ կամ կանաչի ծախողի մօտ, հնար եղածի չափ ստիպարութիւն էր անում և լուսն էր ամենակէտ վերադարձնելու, ակնարկութիւնները: Եւ այդ բոլորը պէտք էր տանել, որպէս զի կարելի լի-

26րդ թիւի արշաւանը: Գ. Պոլսից, հոկտ. 21-ին «Temps»-ին գրում են. «Ամանակարհորդները հաղորդում են, որ սեպտեմբերի մօտաւորապէս կիսին Ալի-բազար քաղաքը, որ գտնուում է Բզոնուի վերայէն, Անատոլիայի ճանապարհին, յարձակման է ենթարկուել 3,000 չերքէզներին կողմից, որոնք մտադիր են եղել ոչնչացնելու այդ քաղաքի բոլոր հայ բնակիչներին և աւարի մասնակցութեան: Բարեկարգաբար, նոր մոլորակաբիթ Բաֆուս, որ խիստ եռանդոտ և խելօք քերդ է, կարողացել է պահել նրանց, մինչև որ օգնութեան է հասել իւր կանչած զօրքը: Զօրքերի առաջ չերքէզները յետ ևն նահանջել, բայց մինչև այժմ սարսափը փրկում է ամբողջ վերայէն, և հայերը չեն բաց անում իրենց խանութները և դուրս չեն գալիս աներկոյց»:

Հայ գաղթականները Պարսից «Daily News»-ին հետագրում են. «Բոլորը Զարմուստը, «l'Ouvre des Ecoles d'Orient» քննիչութեան գիրքից, առաջարկում է Քրանիսի կողմից բոլոր հայերին ուղարկել գաղթականներին: Ինչպէս լուսն է, Պարսիցում այժմ արդէն մօտ 2000 հայ է գտնուում և սպառնում է, որ դարձեալ հազար գաղթական գայ:

Քրանիսի և հայոց խնդիրը: Հայոց խնդրի համար Քրանիսիական պատգամաւորների ժողովի ունեցած նիստի առթիւ «Köln. Zeit.»-ը նկատում է, որ 1871 թուականից յետոյ Քրանիսիական անգամ հանդէս եկաւ Արեւելքի բրիտանականների զաշտպանի իւր աւանդական գերութեան: Դա ամենալաւ ապացոյցն է, որ Քրանիսիան նորից իւր նախկին միջազգային դիրքն է գրաւել ծերայայտում:

Քրանիսիական դատարանի տեսանքի մօտ ունեցած ունեւորութեան մասին Գ. Պոլսից հաղորդում են հետեւեալը. «Հանրառօրի ճառը, որը սուլթանը հրամայել էր հեռագրով in extenso հաղորդել իրեն, Արդու-Համիդին առիթ էր տուել մասնաւոր ինչին: Թիւրքիային Քրանիսիական հետ կապող բաղադրութեան իրաւունքը միայն և Կոմարնի շնորհակալութիւն յայտնելու Քրանիսիական արտաքին գործերի միջնորդի տակաւում արած յայտարարութեան համար: Միևնոյն ժամանակ սուլթանը խոստացաւ, որ անյապաղ կրճատարարութիւն Թիւրքիայի իրաւորմանը»:

Թիւրքիայի «Temps»-ին Գ. Պոլսից հետագրում են, որ Թիւրքիայի միջազգային արդէն յանձնուած է թուրքաց միջնորդների խորհրդին:

Քրանիսիական Արեւելքում: Գերմանական և անաւարական թիւրքերը խոստովանում են, որ ներկայումս Քրանիսիային

նկր վճարելով պարտաւորահար աղտոտել, կամ ժամանակը յետաձգել տալով նոր մուրհակ տալ:

Ամուսինը երեկոյնը գտնաւորւած վաճառականների հաշիւների գումարները էր կողմում, իսկ գիշերը արտագրութիւններով էր պարտավոր, իւրաքանչիւր արտագրած երեւի համար հինգ սուլ զարձաւորութիւն տանաւայով:

Լուսնի ամուսինների կենտրոնը այդպէս շարունակուեց տարբեր տարի: Այդ տարբեր կարգի տարիների ընթացքում նրանք տուին բոլոր պարտքի գումարը ահագին տոկոսներով միասին:

Տիւրքի Լուսնի այդ տարիների ընթացքում խիստ ծեւրացել էր. նա դարձել էր կոպիտ և գաժան տանտիկին, անհոգ սանդուխտ և անհոգ հաշիւաւոր: Նա այժմ խոսում էր բարձրագոյն և առանց որեւէ դժուարութեան կատարում էր ամենամանր գործերը: Իսկ յայտնի էր ամենամանր գործերը: Իսկ յայտնի էր ամենամանր գործերը: Իսկ յայտնի էր ամենամանր գործերը:

է պատկանում դեկաւարդ գերը Արեւելքում, և աւելացնում են, որ հանրառօրի յայտնի տաղարկներին անպայման հաւանութիւն են տալիս բոլոր պետութիւնները:

Արմին փաշան: Թուրքաց արտաքին գործերի միջնորդի օգնական հայազգի Արմին-փաշայի մասին հետեւեալն են հետագրում «Berliner Tageblatt»-ին. «Բանից երևում է, որ այն լուրը, թէ հայոց պատրիարքական փոխանորդ Բարդուղիմէոսի կենտրոնը դէմ սպանութեան փորձ է եղել, զրուս մտացածին բան է: Տեղեկի աղբիւրից եւ իմացայ, որ այդ լուրը հետագրով ուղարկւած է եղել «Բէյութերի գործակալութեանը» մեծ ինտելիգենտ Արմին-փաշան այն նպատակով, որ սուլթանին հաւատացնէ, թէ Բարդուղիմէոսին չեն սիրում հայերը (բաւ սիրում են), ուստի չպէտք է հաստատել նրան պատրիարքական պաշտօնում: Սակայն, ինչպէս ամեն նշանակալից երևում է, Բարդուղիմէոսի անկեղծօրէն ցանկանում է, որ անդրբլուրի լինի, մինչդեռ փառասէր Արմին-փաշան որ ձգտում է իւր ազգի յայտնի կամ գաղանի պարտաւորութիւն լինելու, շարունակ խոտովութիւն և դժգոհութիւն է սերմանում, այն էլ նոյն այն պետութեան օգտին, որի վրայ է ընկնում վերջին տարիներու հայ ազգի գլխին եկած թշուառութիւնների պատառիտաւորութիւնը»:

Ինքու-բնի: Քրանիսիայի Լիկոն փաշան, որ վաղուց արդէն ծառայում է Թիւրքիայում, շատ աննպաստ կերպով է խօսում սուլթանի սիրելի Իզմետ-բէյի մասին: «Գ. Պոլսում հայերի նոր բացարձակ իրաւութեան մասին խօսք էլ չի կարող լինել, —ասել է նա, —որովհետեւ, իշխանութեան աշխարհութեան և մայրաքաղաքում կեդրոնացած բազմաթիւ գործի շնորհիւ, ամեն մի ապստամբութիւն մի քանի ժամում կարելի է ճնշել: Վատաղը բոլորովին ուրիշ կողմից է սպառնում: Իզմետ-բէյի կողմից, որը զարշառք է ազգում բոլոր բարեմիտ տարրերին: Իզմետ փառ մարդ է, նա այժման չէ այն տարածանքներին և կոչումներին, որ վիճակուել է իրեն սուլթանի ողորմածութեան շնորհիւ: Եւ անձնական հաշիւներից չիմ խօսում, և արդէն 24 տարի է, որ ծառայում եմ յայտնի, սիրում եմ Թիւրքիան և թուրքերին, բայց հենց նրա համար էլ ցատում եմ, որ նրանց վիճակը կախուած է մի այդպիսի մարդուց: Իզմետն է բոլոր Թիւրքիայի արդեւորը»:

Հայ յեղափոխականները: Պետերբուրգից «Եռոյ. Օր.»-ին հետագրում են. «Արմին-փաշայի որդին, որ սուլթանի յանձնարարութեամբ գնացել է Լոնդոն, տեղեկացել է, որ հայ մասնաժողովը պար-

տաւոր առաջ յիշում էր այն երեկոն և այն պարահանդէսը, ուր նա փայլեց և ամենքին գերազանցել:

—Ինչ կըլինէր արդեւոր եթէ նա չլրացնէր մանկուկը: Բայց ո՞վ կարող է իմանալ: Բայց ինչ է կենտրոն, որքան նա փոփոխական է. դժուար է ասել թէ որը հիշում է կողմի, թէ ապատուել:

Մի կիրակի օր, տիկին Լուսնիլը ամբողջ շաբաթուրդ հոգեւորից փոր ինչ հանգստանալու համար, ուղեւորուեց դէպի Նիսիան գաշտը, ուր հասարակութեան մէջ նկատուեց երեկոյնի հետ զրուցում մի տիկնոջ: Դա տիկին Փորնուտիլն էր գեւ Էլի երիտասարդ, էլի գեղեցիկ և զբաղի:

Տիկին Լուսնիլը ճանաչելով յուզուեց, արդեւոր խօսել հետը, —մտածել նա: Այն էլ հարկ խօսել, պատմել ամեն բան: Այժմ քանի որ բոլոր պարտքը վճարուած է նա կարող է բոլոր եղբայրութիւնը պատմել:

Մտախոհաւոր առաջ գնաց դէպի նա:

տաւորութիւն է գործողութիւնները մի քանի տալիս ժամանակով զարգացնել, որպէսզի արդեւոր չլինի Թիւրքիայի իրաւորմանը»:

ԱՆՉԱՐԺ ՀՈՐԵԿՈՐԴԱՆՈՒԹԻՒՆ

Յայտնի ճշմարտութիւն է, որ մի ազգի, մի հասարակութիւն այն ժամանակն է կենտրոն ու յառաջողութեան նշաններ ցոյց տալիս, երբ նրա բոլոր մասերը, բոլոր անդամները, ինչպէս մի բարդ մեքենայի ուղղին մասեր, իրենց որոշ պարտականութիւնն են կատարում: Յայտնի է նոյնպէս որ մեղաւորութիւն հասարակական և ազգային յառաջողութեան գործօններ հանդիսանում են զլիստարակալ պարտքն ու մամուլը: միանգամայն մոռացում են եկեղեցին ու հոգեւորականութիւնը: մինչդեռ հոգեւորականութիւնն է պաշտօնի կոչումը և առաջնակարգ դեր ստանձնելու ժողովրդի յառաջողութեան գործում, որովհետեւ ու Անտարանի լուր որ մարդուս միայն հոգեւոր ճանապարհները չէ որ լուստարում է. նա միևնոյն ժամանակ մի հմուտ ուղեցոյց, մի պաշտօն շահ է մեր կենտրոն բոլոր դարու-վա ճանապարհներում: Թէ հոգեւորականութիւնը կատարել է և կաշուած է կատարելու մի ազգային առաջնակարգ դեր, այդ պարզ երևում է հոգեւորականի յայտնարուած նոյն իսկ յորձրոյններից, որոնցով նա աչքի է ընկնում ազգի լուսնեան մէջ, ինչպէս կարմիր դերձանը սպիտակ կտաւի վրայ: Այդ յորձրոյններն են՝ հայը, հովիւ, դէտ, աղ երկրի, լոյս աշխարհի, միջնորդ հաշտութեան և այլն: Քննելով այդ անունները իւրաքանչիւրը տեսնում ենք որ զրաւը, չնայելով իրենց, բաւ երեւոյթին, տարբեր նշանակութեանց բառեր են: Եւ առաջնորդողը, զեկաւարդողը պաշտօնն են ենթադրում իրենց մէջ: Հետեւեալը, պարզ է որ եկեղեցին պարտականութիւններից ամենազլիստարը դրել է հոգեւորականի վրայ:

Սակայն, երբ մտնում ենք հասարակութեան այլ և այլ խաւերը, տեսնում ենք որ միայն հոգեւորականութիւնն է, որ գաւառապարտուած է անգործութեան, կենտրոն ու կենդանութեան նշոյլ անգամ ցոյց չտալով: Եւ, եթէ պայտարակիլ է նրա անտարբերութիւնը, եթէ զատապարտելի է նրա անգոյն, անորոշ գոյութիւնը հասարակութեանց մէջ, ապա այդ գաւառապարտութեան բացարձակ քուէն տալու է զլիստարակալ Թիւրքիայի հայ հոգեւորականութեանը, որ կոչում է առաջնորդ, օրինակ ու հայտնի լինելու գաւառական հոգեւորականութեանը:

Ինչպիսի արդեւոր կարող է արդարանալ մեր կովկասեան մայրաքաղաքի հոգեւորականութիւնը իւր անգործութեան և նոյն իսկ անյայտութեան նկատմամբ,

— Բարեւ, Ժաննա: Ժաննան նրան բոլորովին չճանաչեց և մինչև անգամ գաւառացու որ մի օրէ հասարակ կին, համարձակուած է բնտանաւոր իւր անունը տալ:

— Բայց... տիկին... ես չգիտեմ... երևում է որը սխալուել էր:

— Ոչ, ես Մտախոհ Լուսնիլն եմ:

Այս լուսնի ընկերուհին բացականչեց:

— Ո՛հ, ինչո՞ք Մտախոհ, որքան փոխուել ես:

— Այն, այն օրուանից ինչ որ մենք իրարու այլեւ չենք տեսել ես շատ վատ օրեր եմ անցրել: շատ զբաղողութիւններ ու թշուառութիւն եմ տեսել և այդ բոլորը քո շնորհիւ:

— Ի՞նչ շնորհիւ... ինչպէս... ինչու... — Յիշում եմ այն գոհարէ մանեակը՝ որ ինձ տուել գոգուկելու և միջնորդական պարահանդէսին ներկայ լինելու:

— Լուս, յետոյ ինչ...

— Ես այդ մանեակը կարցի:

երբ նրան իւր արագան գերը կատարելու համար ոչ մի հնար ու միջոց չի զայցուած, այլ մինչ անգամ շտապուած է իսկ: Նա չփութ է բարձր կրթութիւն ստացած երիտասարդութեան հետ, նրա արամադրութեան տակ է գրուած մայրենի ու օտար լեզուները պարբերական մամուլը, նրա առաջ քայլ են քաղաքային և հասարակական գրադարանը: թերեւորանները: Սակայն, այս բաւ նախաատուր հանգամանքներով օժտուած լինելով հանդերձ փաստ է, որ Թիւրքիայի հայ հոգեւորականութիւնը ոչինչ ներգործական դեր չէ կատարում, ոչ մի տեղ ու ոչնչով չէ ցոյց տալիս իւր գոյութիւնը: Փաստ է նոյնպէս որ, եթէ երեւից յիշատակում է նրա անունը, ապա զլիստում է նրա պակասաւոր կողմերի իւր վեհ կոչման մէջ կատարած մի շարք գեղձմեքերի հրապարակութեամբ ու մեքերապարանոց նշանակութեամբ: Եւ որքան անարդար. հայը նուազաւորում է որդեց առաջ, հովիւն ակաբաւում հօտի առաջ... Այս բոլորը ցոյց է տալիս որ Թիւրքիայում քահանայը կան, բայց հոգեւորականութիւն չկայ: որ Թիւրքիայի 55 քահանայը, որոնց մի նշանաւոր տոհմը միջնակարգ կրթութիւն / ստացել, անունով միայն կան:

Թիւրքի Լուսնիլ լինելը մեկ միւր այս լճացած անշարժութիւնը, եթէ խօսք այս կամ այն յետ ընկած գաւառի բահանայից մասին լինել. բայց ինչով պէտք է արդարանաւ, երբ խօսքը միւր մասին է, որ մեր գոյութիւնը երեւան ենք հանում կամ այս ու այն նշանակալի յուրաքանչիւրութեան գլուխն անցած միջոցին, կամ որեւէ ընդհանուր գումարան ժամանակ: Մենք ամենքու, կամ մի քանիսը առանձին գոյց է շատ բան ենք չինում: Բայց ընդհանրութեամբ ոչ միայն ոչինչ արդեւոր չենք ցոյց տալիս, այլ չենք երևում իսկ: Մեր մասին կալող են ասել թէ՛ ահա Տէր Պօղոսը այն է արել, տեղ Պետրոսը այն է արել: Բայց երբեք չեն կարող ասել թէ Թիւրքիայի հայ հոգեւորականութիւնը այս է արել կամ այն արել, որովհետեւ միաւորն գործելու էր նշոյլ ցարդ ցոյց տուած չենք:

Ինչ է սրա պատճառը: Բաւ իս՝ այն, որ մենք մեծ մոտամբ չենք հասկանում ինչ է ինչ: Եւ մեր ոյժերից օգտուելու պէտքը, և չկայ մի ձեւը, որ մեզ միացնէր, մի հայկականութիւն՝ որ ուղղութիւն տար մեր մտքերին, որ մեզ ցոյց տար թէ՛ բացի մեռել թագելուց, բացի տուն ու գերեզման օրհնելուց մենք ունենէր կատարելու ասելի կարեւոր գործեր, լրացնելու ասելի անհրաժեշտ պէտքեր: և այդ բոլոր պէտքերի ու պարտքերի մէջ՝ երկու գլխուսը բան — նախ բարձրանալ ընկած վիճակից, ապա ժողովրդը առաջնորդել:

Լուսնիլը քահ. Կարաբաշեց, Թիւրքի, 1-ն նոյնմերի:

— Ինչպէս... չէ որ դուստ ասելի ինձ:

— Այն, ես բերի ուրիշը, բոլորովին նրա նմանը, և ահա տասը տարի է որ մենք վճարում ենք նրա արժէքը: Դու լաւ կարող ես հասկանալ թէ որքան դժուար էր այդ բանը մեզ համար: արեւ մենք ոչինչ չունէինք, այդ քիչ յայտնի էր: Բայց այժմ փառք Աստուծոյ արդէն ամեն բան վերջացել է և ես անապատ լալիս եմ:

Տիկին Փորնուտիլը կանգնած էր խիւրը կըրցածով պէս:

— Դու տեսնու ես որ գոհարէ մանեակ տանը: Հարցնեց նա:

— Այն, իսկ միջով գու չես նկատել: Զատ նման է, այնպէս չէ. առաջ Սա-տիկան և ուրախութեամբ ժողացա:

Տիկին Փորնուտիլը ստատիկ յուզուած բռնելով նրա երկու ձեռները՝ ասաց.

— Ո՛հ, իմ ինչո՞ք Մտախոհ, Այս իմ մանեակը կեղծ էր, նա հինգ հարիւր ֆրանկից ասել չարժէր:

Տ. Խօշտիւման:

Երկրագործի 1-ից «Նոր-Դար»-ին
բաժնետիրը են գրում ևս վճարում
են 2 ռ. 50 կ.:

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Համակրելի 25-ամեակը Այս տարի լրացում է մեր տաղանդավոր գրող Գրիգոր Բաղդասարյանի 25-ամեակը: Լսում ենք, որ Թիֆլիսում միայն է չլսվում, այլ համակրելի 25-ամեակը Մենք ի սրտե յաջողութուն ենք ցանկանում:

Վարդան Սուրբանյան. — «Նով. Օր.» հարգում են Պարսկաստանից, որ Ռուսիայի և Ղազինի մէջ գտնուած ճանապարհին ծանր հիւանդութիւնից մեռել է Վարդան Գ. Սուրբանյանը: Հանգուցեալը Թիֆլիսցիներին յայտնի է, որպէս ուսուցիչ: Նա երկար տարիներ ուսուցչութիւն է արել Ներսիսեան դպրոցում, ուղարկան և որիչ ուսումնարաններում: Թէ իբրև մարդ և թէ իբրև ուսուցիչ բարի և շատ խաղաղ բնուորութեան տէր էր:

Գնեստկ Սիսակով. Նոյեմբերի 3-ին Գնեստկը լրացում յանկարծամահ է եղել զինուորական խորհրդի անդամ հայազգի գնեստկ Գ. Կ. Ալեքսանդր, որը վերջին ուսուցիչական պատգամի հերոսներից մէկն էր: Հանգուցեալի դին, «Նով. Օր.»-ի տակով, կրկնելով Թիֆլիսի հանգուցեալը գործիչ էր:

Անդանուր Բաղդասարյան. ճիւղանկար. — Բաղդասարյան խորհուրդը իւր հոկտեմբերի 4-ի նիստում որոշում է կայացրել Թիֆլիսում ընդհանուր քաղաքային հիւանդանոց բանալու: Բայց թող քաղաքի բնակիչները շատ էլ չտարախանան թէ շուտով պատրաստ կլինի այդ օգտակար հաստատութիւնը: Ինչպէս քաղաքային խորհուրդն ու վարչութիւնը մտանով ամեն մի խնդրի, այդպէս էլ հիւանդանոցի հարցը իրականացնելու համար, զեռ շատ ամիսներ դուրս է տալիս երկու կանգնել:

Նոր ծառան. — Թիֆլիսի արքունական նոր թատրոնում, հոկտեմբերի 3-ին և 4-ին կայացած ներկայացումները մեծ բազմութիւն էին գրավել: Խոսակները օրերով առաջ են ծախում և թատրոնը լիքն է լինում առաջմ:

Նպաստ ծխական դպրոցներին. — «Նով. Օր.» լսել է, որ Վրաստանի էկզարխը միջնորդել է ուր հարկն է և խնդրել է 20 հազար ռուբլու չափ դրամական նպաստ՝ եկեղեցական-ծխական ուսումնարաններին համար:

Խմբիչների տուեալի միտումնաւոր. — Այդ գէն յայտնի է, որ Ռուսիայի մի քանի մասերում ողկից խմբիչների առևտուրը կտառաւորութիւնը իւր ձեռքն է առել: Գողկանում էլ միեւնոյն ծրագիրն իրագործելու համար ֆինանսների միջնորդութիւնը կանխաւ տեղեկութիւններ է պահանջել ակցիոյային տուրքերի կատարմանը: Ըստ հասանական է, որ մինչև 1900 թուականը կտառաւորութիւնը իւր ձեռքն առնի այդ առևտուրը Ռուսիայի ամեն կողմերում:

Մէջանների վարչական տուեալի բնորոշ. — Սինը կայանալու է Նոյեմբերի վերջերին: Մինչև այդ ժամանակ քաղաքի տարբեր մասերից պիտի բնորոշեն տառ-տառ ներկայացուցիչ:

Քաղաքային արևոտապահոց ուսումնարանի տեսչի պաշտօնը, «Ճն. Փոքր»-ի տակով գալ սեպտեմբերի 1-ից պիտի վերացուի:

ՄԵԶ ԳՐՈՒՄ ԵՆ

Ս. Է.ՄԻՍԿԻՆ. — Իւր ժամանակին հողորդել էինք, որ ս. Գայանէի վանքի վանահայրութիւնը յանձնուելու է արծ. Կարապետ վարդապետին և ճեմարանական տարկտուգներն արդէն իսկ փոխադրուած էին այնտեղ նոր շինութեան մէջ: Սակայն տարկաւորները փոխադրուել են կրկին ճեմարան, ուր արդէն 200-ից աւելի աշակերտ կայ և շատ ներդաւը է, մանաւանդ ննջարանը:

Ս. Գայանէի վանքում տաճկահայ որդիքի համար ապաստանարան և կրթարան է բացուել. առում են մօտ 30 հոգի են և բաւարար կերպով խնամում:

Մեծ. ՂԱՐԱՅԻՆՍԵՆ. — 2-րդ տարի առաջ Ղարաբիլիսան չորս ծխակաշառնայ ունէր, որոնցից Ստեփաննոս ք. Տէր-Ստեփաննոսը վախճանուելով ժողովրդի հովուութիւնը մնաց երեք բնակչային վրայ: Արդէն չորս տարի է զբաղւած հովուութեամբ մոլորվողին և կարողացածին շափ բուսականութիւն են տալիս ծովի հոգեւոր պետերին: Ժողովուրդն էլ գոհ է նրանցից: Գոնէ նրանք չորս բանով բարձր են և ոչնչով ստոր չեն մեր վիճակի բոլոր քահանաներից: Եղած այդ երեք բնահան ծովի համարմութեամբ բաւական է և կարծում ենք, որ նոր կարելի չէր: Բայց ցտուն այն է, որ այժմ երեք նոր քահանայուհի միանգամից պիտի են բարձրացրել և ինչ որ համախոսականներ ձեռքերին լռնում պտտում են տնից տուն և ստորագրութիւն հաւաքում ձեռնագրութեան համար: Մի կողմը թողնելով, թէ ինչպէս են կազմուած և պատրաստուած այդ համախոսականները, կրկնում ենք, որ չորսը քահանան աւելորդ է Մեծ-Ղարաբիլիսում:

Մեծ. ՂԱՐԱՅԻՆ. — Հոկտեմբերի 30-ին մօտաւորապէս գիշերում ժամի 2-ին, տեղիւն Բագովին և Երազմուսի ընկերութեան ըմբռնի գործարարում անցաւ պատճառներից հրդեհ ծագեց, որին և զոհ զնացաւ: Գործարարն ու լաւականաւոր բաժնի:

Գործարարի մեքենայի ձայնը օգնութեան էր կանչում. այդ ձայնի վրայ անմիջապէս օգնութեան հասան տեղի զօրքից մի քանի գնդեր թիւադրուած, իսկ երկրթուող շողեմբեռններից մէկն էլ չորս էր հասցնում հրդեհի վայրը: Հրդեհը շարունակուեց մինչև հետեւալ օրը. բարեբաղդարք օրը խաղաղ էր, այդ պատճառով էլ հրդեհը շատ շատ բաժնուեց և աղաւաղեց բուսականաւոր լրամբով ու գործարարի մօտ գտնուող այն շինութիւնը, որ բնակում էր գործարարի կառավարչի: Հրդեհը վաղուց էր սպառնում Սարգիսեանի և Անդրկապեան ընկերութեան նախալին պահեստներին: Վնասը բաւականին շատ են հաշուում: Գործարարը ապահովացրած է Ռուսիա ընկերութեան մէջ:

ՄԱՍՈՒԼԻ ԾՈՒՐԶԸ

Դիւ. Մեջնարան «Գրագանին» թերթը, ներքին գործերի նիստարի կարգադրութեամբ երեք շաբաթ զարգացուց յետոյ, այս օրերն վերադառնալով է հրատարակուել: Բացառելով իւր թերթին հասած պատժի պատճառները, իշխան հրատարակիչը ասում է.

Գարդ իմ հաստացել իմ ընկերացիներին, որ այդ գործում քաղաքական բնուորութիւն ունեցող ոչինչ չէ եղել: Հետաւորով (Գարդ), ես ժամանակ չունեցայ ծանօթանալ մամուլի գործերին վերաբերող մի կարգադրութեան հետ, որի հիման վրայ ներքին գործերի պ. միջնորդը պարբերական հրատարակութիւնների բոլոր խմբիչներին հրաւիրում էր թշնամական ոչ մի գաղաղութիւն չունել այն կառավարութիւնների պետերի հասցէին, որոնց հերք կըլինի թագաւոր կայսրը: Իմ փոխանորդն անհիմն կերպով կարծել էր թէ այդ արգելումը վերաբերում է նոյնին

Մեծ. ՂԱՐԱՅԻՆ. — Գարդ իմ համարմութեան միայն և, այդ ժամին առաջուց չյայտնելով ինչ, անփութիւն էր թողնել նախագահ Գարդն ուղղուած իմ ստանդիական նկատաւորութիւնները, ի նկատի ունել նախ, որ այդ նկատաւորութիւնները լայն կրթունեն նոյնին Մեծ. ՂԱՐԱՅԻՆ. — Գարդից հետեւալուց յետոյ, և որովհետեւ այս «Օրագրեր» ուղղակի խնդարում էին հանգիստանում ներքին գործերի պ. միջնորդի յայտարարած կարգադրութեան, ուստի և զբաղ հետեւեց պատժի իւր անխոստովան պատճառական կարգով: Ուրիշ ոչինչ չէ պատահել: Թէ և ներկայացրեալ, բայց իրաւաբանօրէն ես մեղաւոր եմ, և մնում էր, որ ես հնազանդութի իմ տնուր վիճակին:

ՄԱՍԵՆԱԲՈՍՈՒԹԻՒՆ

Պարսկաստանական մամուլը. — Մոսկուայի Գայանիական գիւղատնտեսական ընկերութիւնը որոշել է այս տարւոյ հոկտեմբերից կանոնաւորապէս հրատարակել մի ամսագիր «Պարսկաստանական մամուլը» անունով, այն հրատարակութեան փոխարէն որ այդ ընկերութիւնը «Ալիստան» անունով երբեմն երբեմն լայն էր հանում: Արդէն լայն է տեսել այդ նոր ամսագիր հոկտեմբերի համարը, որի խմբագրական յօդուածից առաջ ենք բերում մի քանի կէտեր: Մոսկուայի գիւղատնտեսական ընկերութիւնը գոյութիւն ունի 1820 թուից, ուրեմն 75 տարի է, որ այդ ընկերութիւնը գործում է, ուստի և ներկայ թուականին նա իւր 75-ամեակը տօնեց համապատասխան գիւղատնտեսական մի հոգեւորական: Այդ ընկերութիւնը իւր երկարամիտ գործունէութեամբ աշխատել է ըստ ամենայնի նպատակ Ռուսիայի գիւղատնտեսութեանը և առաւելապէս ծաղկեցնել, զարգացնել գիտութեան պարզեցած նոր միջոցներով երկրագործութիւնը: Այդ նպատակով ընկերութիւնը առաւելապէս ընկերական հանգամանքները իւր ճիւղերի օգնութեամբ (ընկեր. այժմ ունի 13 ճիւղ գանազան նահանգներում) մշակել է ընդհանուր հարցեր և առաջարկելով կառավարութեանը աշխատել է մշակուած հարցերի հաստատութիւն և գործադրութիւն ձեռք բերել իսկ ընկերութիւնը ռուս ժողովրդի մեծամասնութեան շահերը ընդհանուրի հետաքրքրութեան առարկան դարձնելու համար, որոշել է հրատարակել այն ամսագիրը:

Ինչքան օգտակար կրկնէք, եթէ մենք էլ մի այդպիսի ընկերութիւն ունենայինք և մեր ժողովրդին մատչելի հայեցէին մի այդպիսի հրատարակութիւն: Դրանով հնազանդեալ կարող կրկնվինք վերացնել մեր ժողովրդի միջին երկրագործական և այլ գիւղատնտեսական աշխատանքների վրայ գործ դրուող նահապետական կոշտ ու կոպիտ միջոցները և, այդպիսով մի քիչ կըքաղցրացնէինք գիւղացու կեանքը:

Գ. Զ.

ԹՂԵԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ս. Է.ՄԻՍԿԻՆ, 30 հոկտեմբեր. — Ոչ որ չէ կարող օրոնալ, որ բերաւ-սացութիւնը մի կարեւոր գիտելիք է ոչ միայն հոգեւորականների համար, որոնք արդէն ի պաշտօնէ կտրուած են ժողովրդին քարոզներ խօսելու, այլ նոյն իսկ հասարակ մահկանացուների համար. քանի հասարակական կեանքը զարգանում, առաջ է գնում, այնքան էլ կտրուելութիւն է ստանում ժողովականների առաջ մի օրինակ միայն գեղեցիկ և խելացի կերպով արծարծելու կարողութիւնը: Մենք այդ կողմից ես, ինչպէս շատ կողմերից, կարելի սնինք հետեւելու մեր թղթահայ եղբայրներին, որոնք գիտեն, սովորում են խօսելու առաւելապէս Թղթահայ եղբայրները քննեն և արժանն այն պատճառները, որով ուսանայեալ պէտք է նախանձով դիտել:

մեր թղթահայ եղբայրների այդ շնորհքը վրայ: Մենք միայն փաստն ենք արձանագրում: Բայց որ այստեղ և կարելի ենք գրում լաւ քարոզիչներին, զբաղ-մանալաւ աղացուցը այն լաւ գիտելիք լուրերն են, որ ամենայն կողմերից լուրեր են մեր հոգեւորականներին խօսելու անընդունակութեան մասին: Որքան լսել ենք զեռ երջանկալիշատակ Գլորի Գ. Հայրապետը մտադիր է եղել Գլորիական ճեմարանում մնացնելու բնաւաւորութեան տրուելու և այդ նպատակով եւրոպայ է ուղարկել արծ. Խորէն վարդապետին (Ստեփանէ, այժմ եւ պիտեղաւոս), լայն թէ ինչու ճեմարանում այդ միտքը մինչև օրս չէ իրագործուել—չգիտենք: Մի փորձ էլ գեղ. Օրմանեան եպիսկոպոսն է արել ճեմարանում, բայց նրա հետեւալուց յետոյ զա էլ զարգան է: Ինչպէս երբեմն է այժմ նորից է զարկնել այդ խնդրը. գոնէ միջ այդպէս թուաց երկրագործներ «Նոր-Գար»-ի այն լուրը, թէ Խորէն եպիսկոպոսը գնալու է արատահման բնաւաւորութիւն ուսման լուսնա մեզ գարմացնում է, որ բնաւաւորութիւն ուսման համար մի եւ պիտեղաւոս, այն էլ մի, արդէն տարիքն առած, եպիսկոպոս են ուղարկում, իսկ երկրորդ Խորէն եպիսկոպոսն արդէն մեր մէջ յայտնի է որպէս լաւ խօսող: Ինչի չեն մեր իրաւասարդներից զրկում այդ բանի համար. երբորդ չէ որ Խորէն եպիսկոպոսն արդէն իսկ եղել է եւրոպայում և ուսումնասիրել բնաւաւորութիւնը: Ես Խորէն եպիսկոպոսին խօսելու էլ լսել, բայց գովաւորել շատ էլ լուսնի, ուստի հոգեւորական կրկնել իմ ցանկութիւն և հետաքրքրութիւնս լսելու նրա բնաւաւորական շնորհը, երբ լսեալայն, որ Գլորի խաչի տօնի օրը նորին Վհափառութեան յանձնարարութեամբ նա խօսելու է միաբանութեան սեղանաւոր:

Այդ օրը հանդիսաւոր պատարագ կար. պատարագիցը բարեկրօն Գլոր քահ. Աղանեանցն էր՝ Ն. Վհափառութեան բարեհաճ կարգադրութեամբ, որ շատ քահանայների չէ վիճակում: Պատարագից յետոյ միաբանութիւնը և ճեմարանի աշակերտները վայելում էին բաւաւելի պ. Համարածում Մեկրեանի առած ճաշը, որի համար յետոյ բուրդի էր վճարել. ճաշում էին աւելի քան 300 հոգի: Այսպիսի ճաշեր վերջին տարիներու սովորական երեւոյթներ են կարգում: Երբեք էր անշուշտ, որ անցնալ տարի էլ բաւաւելի պ. Թուրքիան էր ճաշ տուել միաբանութեանը և ճաշի համար վճարել հինգ հարիւր ռուբլի, բայց այն, որ թէ միաբանութեան, թէ ճեմարանին, թէ թանգարանին և թէ այլ հաստատութիւնների ևս առատօրէն գրաւական բաժին էր հանած:

Ճաշի վրայ վեր կացու գեր. Խորէն եպիսկոպոսը և խօսեց. ոչնեց նրանից, որ երկու տարի բացակայ լինելուց յետոյ այսօր նորից արժանացել է Հայեւորական միաբանների ոգևորութեանը, համարականներն ու վարդապետ վայելելու լուրից, ապա անցաւ ս. Էջմիածնին, որ Հայեւորութեան սիրտն է, ինչպէս սիրտը մարդու արիւն լրացնող... և այլն ըստ կարգին. ապա անցաւ, չգիտեմ ինչ ուսմանով պ. Մեկրեանի հօրը, ապա Ն. Վհափառութեան՝ «սուրբ, փհ» և այլն ըստ կարգին, անցաւ պ. Մեկրեանի հայրուհեալ հօրը՝ ճիւղեց բացաւրել լուր համալսում և ոգորմութիւն՝ բաւաւելի, կովմայ, հակահոգի, կրկնեց և առաջարկեց հանգուցեալ «Մեկրեանի, նորին Վհափառութեան և պ. Զ. Մեկրեանի» կենաց բաժնի:

Ես ապաւելի. յիշուի տեսալ որ գեր. Խորէն եպիսկոպոսը կարելի, մեծ կարելի ունի բնաւաւորութեան ուսման ու-

սումնասիրելու: Ես դիտարկեցի գեր. հօր ճառի բաժնաւորութիւնը, որպիսով ցայց տամ, թէ սրտեղ է ճառարիտը սիրալը, մի սխալ, որ անում են մեր մէջ սովորաբար հաճելի խօսք առելու սիրահարները:

Մենք շատ անգամ առիթ ենք ունեցել լսելու եւրոպական նշանաւոր խօսողների. նրանք գեր. հօր նման ոչ ձեռներն են զէս ու զէն շարժում, ոչ էլ ձայներն անտեղի բարձրացնում կամ ցածացնում: Նրանք կանխաւ որոշում են իրենց խօսելու նիւթը և մշակում է թէ ժամանակ ունին այդ անելու. նրանք խօսում են պարզ կերպով, առանց սեթեթեմների, առանց Հայեւորների ու սրբերի՝ ետեւից ընկնելու, խօսում են այն, ինչ որ թելադրում է իրենց սիրտը, խիղճը, համոզումը. ոչ մի կեղծ հնչիւն, ոչ մի կեղծ բառ չի հնչում նրանց ամբողջ խօսքի մէջ. նրանց համոզումն ու սիրտը համբարել են իրենց լեզուի հետ. նրանք բեմից Հայեւորացի չեն հաշկում այն, որ մասնաւոր կերպով «ուստանայ, դժուար» են համարում, և ոչ էլ «սուրբ» այն, ինչ որ հայհոյում են տեղուտն բերանով տեղի թէ անտեղի—զա այդ խնդրի է:

Սա ճիւղութեան ամենամեծ գրաւականն է: Սրտից բղխած ամենապարզ խօսքը բնորոշ և ապաւանդներից արատաւոր քամիւր, միջոցաւ կեղծիք լսել ծիծաղ, արհամարհանք և ձանձրոյթ միայն կարող են պատճառել:

Ի հարկէ, մենք չենք ուղում առիթ, թէ Խորէն եպիսկոպոսը վառ խօսող է, բայց այս անգամ մի կատարելու անաղուտութիւն էր նրա ճառը՝ հակառութիւններ հակառութիւնների հետից յաջորդում էին իրար, որովհետեւ նրա միայն ու սիրտը համբարել չէր խօսքին: Մենք շատ անգամ առիթ ենք ունեցել ծանօթանալու նրա հայեացքների, արտայայտած մտքերի հետ, որոնք բոլորովին հակառակ էին իւր ճառի մէջ արտայայտած մտքերին:

Սա նրա քաղաքագրութիւնն էր: Սակայն ասում են, որ Խորէն եպիսկոպոսի համար հարկաւոր էր այդպիսի ճառ արտասանել...

Ս. Փ.

Ն Ա Մ Ա Կ Պ Ա Ր Ս Կ Ա Ս Ա Ն Ի Ց
(«Նոր-Գար»-ի թղթակցից)

ԹԱՐԻՔ, 23 հոկտեմբեր. — Ինչպէս անցնալ անգամ գրել էի, Քերդաթաղի ուսումնարանի հոգաբարձուները ստեղծուած մի քանի տեղում ժողովի հրաւիրեցին ուսումնարանի երբորդ բաժնաւորներից աւարտած աշակերտներին ծնողներին, որպէս զի նրանք իրենց աղջկաները ուղարկեն Վիլայեթի թաւաքեան օրիւրացի դպրոցի շարքը բաժնաւորները, բայց չկարողացան համոզել ծնողներին, որոնք տեղի հոգաւորութիւնն էին պատճառ բերում և երկրպիւրում, որ իրենց աղջկաները ճանապարհին պարօքի ամբարի կողմից անպատուութեան կարող են ենթարկուել: Քերդաթաղի հոգաբարձուները չկարողանալով խօստանալ համարել իրենց խօստանալ կատարել պէտք է արդէն պայմանը խախտուած համարելին և ուրեմն երկու թաղի դպրոցների հոգաբարձութիւններն էլ պէտք է բաժնաւորեն և անկախ գործելու իւր հայր Սարգիսեանը նորից հոգաբարձուներին իւր մօտ կանչելով համոզեց նրանց, որպէս զի դարձաւ միտան և միացած ուժով գործեն, ոչ թէ առաջուց պայմաններով, այլ մի ուրիշ, նոր պայմանով, այսինքն ուսումնարանների թողնեն նախկին դրութեան մէջ, իսկ երկու ուսումնարաններին համար էլ մի ուժով, բոլոր հոգաբարձուների օգնութեամբ աշխատեն ամբողջ տարւոյ ծախքը միասին հոգալ, մինչև անգամ եթէ տարեկան բիւջէից պակաս էլ իրենց սեպական գումարներից լրաց-

Табл. 1. Мелик-Шахназарянца, Воронц. Набережи. церковный домъ